บทที่ 7
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต เป็นผลจากการแพร่กระจายของอาคารแบบนี้บนคาบสมุทรมลายู จากบริเวณช่องแคบมะละกา สืบเนื่องจากความเจริญทางการค้าเครื่องเทศในมะละกาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 อันเป็นแรงโน้มนำให้พ่อค้าชาติต่างๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนสินค้า มีพ่อค้าชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวโปรตุเกส เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน จนนำไปสู่การผสมผสานการดำรงวิถีชีวิตอย่างกลมกลืน โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรมเกิดการผสมผสานรูปแบบศิลปะของชาติต่างๆ

การพัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าของมะละกา ประกอบกับชัยภูมิที่ตั้งริมฝั่งทะเลด้านช่องแคบมะละกาที่สามารถเชื่อมโยงสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกได้ เป็นเหตุให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกต่างพยายามครอบครอง นับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งโปรตุเกสยึดครองมะละกา และราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ฮันลันดาหรือดัทช์ยึดครองมะละกาแทนโปรตุเกส ในช่วงนี้การค้าในมะละกาเริ่มซบเซา เกิดเมืองท่าค้าขายแห่งใหม่ในที่อื่นๆ ปีนังกลายเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่แทนมะละกา อันเป็นผลจากอังกฤษซึ่งมีฐานที่มั่นในอินเดียอยู่แล้ว เข้ามายึดครองปีนังในราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และบุกเบิกเกาะปีนังให้เป็นเมืองหลักด้านการค้า หลังจากนั้นยึดครองมะละกาจากฮอลันดา ตลอดปลายคาบสมุทรมลายูทั้งหมด

ภายใต้การนำของฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) กัปตันอังกฤษผู้บุกเบิกเกาะปีนัง ได้ช่วยให้ปีนังพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว เปิดเป็นเมืองท่าเสรี พร้อมเชื้อเชิญชาติต่างๆ เข้ามาตั้งรกรากอยู่บนเกาะปีนัง ร่วมสร้างบ้านแปลงเมือง จึงเป็นการสร้างเมืองใหม่ที่มีลักษณะพหุวัฒนธรรม (Cultural pluralism) หลังจากนั้นปีนังเจริญขึ้นเรื่อยๆ ด้วยความเป็นศูนย์กลางการค้าใหญ่สุด บนคาบสมุทรมลายูตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเป็นแรงโน้มนำให้ชาติต่างๆ ถูกชักชวนเข้ามาอาศัย เช่น ชาวอินเดีย ชาวพม่า ชาวจีน ชาวชวา โดยเฉพาะชาวจีนซึ่งประสบปัญหาความถดถอยทางเศรษฐกิจ และการเมืองในประเทศอยู่แล้ว ชาวจีนเหล่านี้อพยพสู่โพ้นทะเลยังหัวเมืองต่างๆ จำนวนมาก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ช่วงที่คาบสมุทรมลายูเฟื่องฟูด้านเหมืองแร่ดีบุกและยางพาราใหม่ๆ ปีนังซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่ จึงเป็นที่มุ่งหวังของนักแสวงโชคอย่างยิ่ง ทำให้ประชากรชาวจีนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมจีนในปีนังจึงปรากฏอยู่มาก แต่หลังจากนั้นค่อยๆ ผ่อนเปรอเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมข้างเคียง ดังเช่น วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมอินเดีย กลายเป็นจีนแบบผสม

การผสมผสานวัฒนธรรมหลายเชื้อชาติ จึงมีขึ้นตั้งแต่สมัยเมืองมะละการุ่งเรืองจนถึงความเจริญมาอยู่ที่ปีนัง เช่นเดียวกับอาคารชิโน-ปอร์ตุกีส ที่เริ่มก่อตัวขึ้นในมะละกาและสืบทอดเรื่อยมาทั้งในปีนัง และเมืองอื่นๆ เช่น กูชิง ไทปิง ภูเก็ต อาคารเหล่านี้มีรูปแบบแตกต่างกันตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และอิทธิพลที่ได้รับ โดยเฉพาะการออกแบบตกแต่งแบบตะวันตก หากสังเกตลวดลายหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในมะละกาช่วงแรกๆ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะโอนเอียงตามแบบศิลปะบาโรกและโรโกโก ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่ดัทช์เผยแพร่ในระยะแรก ขณะที่ปีนังมีลักษณะตามแบบศิลปะนีโอ-คลาสสิกในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 แบบวิกตอเรียนและแบบอาร์ต นูโวในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 และแบบอาร์ต เดคโค ในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่อังกฤษเผยแพร่ในระยะหลัง ส่วนอิทธิพลจีนและอินเดียไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ลวดลายจีนมักปรากฏเป็นภาพมงคลประเภทสัตว์ พันธุ์พฤกษา ลวดลายอินเดียพบน้อยมาก ส่วนใหญ่ดัดแปลงใหม่ สังเกตได้จากการตกแต่งกระเบื้องโมเสสติดผนังประเภทลายอาระเบสก์ (Arabesque) นอกจากนี้ยังติดบานประตูครึ่งบาน ฉลุลวดลายหัวหน้าต่างตามแบบบ้านมาเลย์พื้นเมือง ด้วยเหตุที่มีการผสมผสานหลายอย่างนี้ จึงนิยมเรียกว่า "แบบสรรผสานบริเวณช่องแคบ (Straits Eclectic Style)" ซึ่งหมายถึงการเลือกสรรแบบต่างๆ มาใช้อย่างประนีประนอมในบริเวณช่องแคบ (มะละกา) ชื่อนี้จึงกินความหมายได้ดีกว่า

อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต ส่วนใหญ่รับอิทธิพลจากปีนังมากกว่ามะละกา นอกจากมีชัยภูมิใกล้เคียงแล้ว เป็นเพราะภูเก็ตได้รับผลความเจริญรุ่งเรืองของปีนังที่มีอยู่ก่อน การเปิดตลาดรับซื้อแร่ดีบุกในปีนัง เปิดโอกาสให้เมืองต่างๆ ที่มีทรัพยากรแร่ดีบุกอย่างภูเก็ตพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ความสัมพันธ์ทางการค้าและทางวัฒนธรรมจากปีนังจึงพบมากในภูเก็ต ความสำเร็จทางการค้า ความมานะบากบั่นเพื่อความมั่นคงในชีวิต นับเนื่องตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 นำไปสู่การสร้างที่อยู่อาศัยอย่างหรูหรา ตามควรแก่ฐานะในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ตามการตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต ได้รับอิทธิพลตะวันตกในช่วงสมัยวิกตอเรียนมากกว่านีโอ-คลาสสิกตอนต้น เป็นเพราะอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในภูเก็ตเติบโตอย่างมากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันตรงกับสมัยวิกตอเรียนในยุโรป ซึ่งมีคตินิยมแบบสรรผสาน กล่าวคือ นำเอาหลายๆ แบบอันเป็นศิลปะทรงคุณค่าในอดีตขึ้นมาฟื้นฟูใหม่ มิใช่ยึดแบบศิลปะคลาสสิกอย่างเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การผสมผสานจึงเกิดขึ้นแล้วในยุโรปสมัยวิกตอเรียนราวครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่เรียกว่าคติแบบสรรผสาน (Eclecticism) นอกจากนี้ยังอาจได้รับศิลปะอาร์ต นูโวซึ่งเกิดขึ้นใหม่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เข้ามาปะปน ดังจะเห็นว่าในภูเก็ตยังมีลักษณะการตกแต่งที่รับอิทธิพลจากศิลปะบาโรกและโรโกโก ศิลปะยุคกลาง ศิลปะอาร์ต นูโว ปีนังในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนี้ก่อนแล้วเผยแพร่สู่ภูเก็ต การ

ผสมผสานศิลปะตะวันตกหลายแบบ จึงเกิดขึ้นแล้วระดับหนึ่งในยุโรป ก่อนเผยแพร่สู่คาบสมุทรมลายู แล้วผสมเข้ากันอีกกับแบบจีน อินเดีย มาเลย์พื้นเมือง เมื่อเข้าสู่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ผสมเข้ากับศิลปะอาร์ต เดคโคของยุโรปอีกซึ่งเกิดขึ้นใหม่ในช่วงนี้ คำใหม่ที่เหมาะสมที่สุดของการเรียกอาคารชิโน-ปอร์ตุกีส ในจังหวัดภูเก็ตก็คือ แบบสรรผสานในภูเก็ต (Phuket Eclectic Style) อันเป็นผลพวงจากแบบสรรผสานในช่องแคบ (Straits Eclectic Style)

สำหรับผลการศึกษาลวดลายจะสรุป โดยแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

พื้นที่ใช้ในการตกแต่งลวดลาย

อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต มีอาคารประเภทตึกแถวจำนวนมากกว่าบ้านเดี่ยว ลวดลายหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสส่วนใหญ่จึงปรากฏอยู่ที่ตึกแถว ที่มักสร้าง 2 ชั้น จัดชั้นบนเป็นที่อาศัย ชั้นล่างเป็นที่ทำการค้า (shophouse) นอกนั้นมีแบบที่ชั้นบนและชั้นล่างเป็นที่พักอาศัย (Townhouse) แบบกึ่งอาศัยกึ่งร้านค้า ชั้นล่างมักรื้อถอนหรือปรับปรุงใหม่ ทำให้ลวดลายเหลืออยู่ชั้นบน อาคารที่ยังเหลือลวดลายชั้นล่างส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารประเภทที่พักอาศัย ส่วนบ้านเดี่ยว (Mansion) หรือบังกะโล (Bungalow) มีจำนวนน้อย แบบนี้ส่วนใหญ่มีลวดลายปรากฏทั้งชั้นบนและชั้นล่าง

ลวดลายปรากฏอยู่บนส่วนประกอบต่างๆ ของหน้าอาคาร ชั้นบนลวดลายปรากฏอยู่ที่เสาอิง (Pilaster) แบ่งช่วงคูหา เสาอิงแบ่งช่วงหน้าต่าง ผนังเหนือหน้าต่าง ช่องแสงหัวหน้าต่าง (Head Window) หินหลักยอดโค้ง (Keystone) ผนังใต้หน้าต่าง ใต้เพดานกันสาด ระเบียงชั้น ระเบียงหลังคา (Parapet) และหน้าจั่วหลังคา ชั้นล่างลวดลายปรากฏอยู่ที่เสาล่างด้านหน้า (Column) ช่องแสงหรือช่องลมเหนือหน้าต่าง (Light and Air Vent) ช่องหัวหน้าต่าง ช่องตีนหน้าต่าง บานประตู และเหนือช่องโค้งทางเข้าสู่อาคาร

พื้นที่ที่ใช้ตกแต่งมากที่สุดอยู่บริเวณหัวเสาและเหนือหน้าต่างชั้นบน การจัดสรรพื้นที่ใช้ในการตกแต่งมักคำนึงความสมดุลเท่าเทียมกัน โดยยึดแกนกลางของบ้านเป็นหลัก

องค์ประกอบศิลป์ของลวดลาย

การตกแต่งลวดลายจะยึดความสมดุลเป็นหลัก หากพิจารณาถึงการจัดสรรพื้นที่ลวดลายทั้งหมดที่ปรากฏเฉพาะหน้าอาคาร จะแยกออกได้ตามแกนกึ่งกลางบ้าน มีลวดลายด้านซ้ายและขวาพอๆ กัน หากพื้นที่ด้านซ้ายถูกตกแต่ง ด้านขวาก็จะถูกตกแต่งด้วย และรักษาระดับความเสมอภาพตามแนวนอน ไม่มีการยักเยื้องมากนัก หากพิจารณาถึงตัวลวดลายก็จะพบว่ายึดหลักสมดุลเช่นกัน ลวดลายพันธุ์พฤกษาส่วนใหญ่มีปีกซ้ายและปีกขวาคล้ายคลึงกัน ลวดลายหัวเสาที่แยกออกเป็นขดม้วน 2 ข้าง หรือใบพืชผักที่แผ่ออก รวมทั้งเส้นสายกิ่งก้านที่เลื้อยออกมาก็มักแยกออกจากแกนกลาง

ลวดลายเหล่านี้มักออกแบบอย่างซ้ำกัน หน้าอาคารหลังหนึ่งๆ จะมีลักษณะลวดลายใกล้เคียงกัน โดยจัดจังหวะช่องไฟให้พอๆ กัน มีลีลาอันลื่นไหลจากการไหลเลื้อยและเกี่ยวตวัดของกิ่งก้านหรือเถาใบ ด้วยเหตุนี้ความอ่อนช้อยพลิ้วไหวจึงปรากฏอยู่มาก สุนทรียภาพของลวดลายหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในภูเก็ตส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นจากการผสมองค์ประกอบ ทั้งด้านความสมดุลตามแกนสมมาตร การจัดลีลาจังหวะอันลื่นไหลสอดประสานระหว่างลวดลายด้วยกัน ความกลมกลืนและความมีเอกภาพของรูปแบบลวดลายตกแต่งทั้งหมด

รูปแบบของลวดลาย

รูปแบบของลวดลายย่อมแตกต่างกัน ตามชนิดของส่วนประกอบต่างๆ หน้าอาคารหรือลักษณะพื้นที่ที่เหลืออยู่ ดังนั้นการสรุปแบบของลวดลายจึงแยกออกตามส่วนประกอบต่างๆ ของอาคารได้ดังนี้

ชั้นบน

1 เสาอิงแบ่งช่วงคูหา

เสาอิงไม่ว่าแบบแบ่งคั่นช่วงคูหาหรือคั่นช่วงหน้าต่างจะประกอบด้วย 3 ส่วนเสมอ คือหัวเสา (Capital) ตัวเสา (Shaft) และตีนเสา (Base) หัวเสาเป็นส่วนที่พบลวดลายตกแต่งมากที่สุด โดยทั่วไปอาคารหลังหนึ่งๆ จะมีลวดลายหัวเสาอิงทั้งสองแบบเหมือนกัน ลวดลายตกแต่งหัวเสาที่พบมากที่สุดในภูเก็ตเป็นหัวเสาชนิดปูนปั้นมีก้านขดม้วนฉีกออก 2 ข้าง ผสมใบพืชและดอกไม้ รองลงมาเป็นหัวเสาตกแต่งลายสัตว์หรือมงคลจีน ลวดลายที่อยู่ตามตัวเสามีจำนวนน้อย แต่มีเสาอิงจำนวนหนึ่งที่ตกแต่งลวดลายเต็มเสาประเภทลายพันธุ์พฤกษา

2 เสาอิงแบ่งช่วงหน้าต่าง

เสาอิงแบ่งช่วงหน้าต่างโดยทั่วไปตกแต่งหัวเสาชนิดปูนปั้น มีก้านขดม้วนฉีกออก 2 ข้าง ผสมใบพืชและดอกไม้ รองลงมาเป็นหัวเสาตกแต่งลายสัตว์หรือมงคลจีน คล้ายกับเสาอิงข้างต้นเพื่อความกลมกลืน เนื่องจากอยู่ในแนวเสมอกัน ลวดลายที่อยู่ตามตัวเสามีน้อย แต่หากเสาอิงแบ่งช่วงคูหาตกแต่งลวดลายเต็มเสา ประเภทลายพันธุ์พฤกษา เสานี้ก็จะตกแต่งเช่นกัน

3 พื้นที่บริเวณเหนือหน้าต่าง

พื้นที่เหนือหน้าต่างชั้นบน เป็นบริเวณที่พบลวดลายมากที่สุดของอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต ลวดลายมักจัดให้รัดรูปเข้ากับช่องว่างที่เหลืออยู่ กรอบหัวหน้าต่างส่วนใหญ่เป็นรูปโค้งช่องว่างที่เหลืออยู่ระหว่างหัวหน้าต่าง จึงมีพื้นที่สามเหลี่ยมสอบแคบลงล่าง แบบของลวดลายจึงมักจัดให้เข้ารูปกับสามเหลี่ยมนี้ด้วย ลวดลายที่พบมากบริเวณเหนือหน้าต่างเป็นลายปูนปั้นพันธุ์พฤกษากึ่งประดิษฐ์ โดยเน้นกิ่งก้านคดโค้งและม้วนชนิดก้านขด เครือเถาหรือเถาไม้เลื้อยผสมใบไม้ ดอกไม้

หรือพืชผล ลายเหล่านี้อาจได้รับอิทธิพลจากตะวันตกของยุโรป ลายอาระเบสก์ของอินเดีย ผสมกับความนิยมพืชพันธุ์ธรรมชาติของจีน รองลงมาเป็นลายสัตว์หรือลายมงคลจีน

4 บริเวณใต้หน้าต่าง

ใต้หน้าต่างชั้นบนลวดลายที่พบมากที่สุดเป็นปูนปั้น ชนิดลายพันธุ์พฤกษากึ่งประดิษฐ์ ชนิดไม้เลื้อย ที่จัดองค์ประกอบให้เข้ากับผนังใต้หน้าต่างซึ่งรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าในแนวนอน รองลงมาเป็นลวดลายช่อระย้า ลายเรขาคณิต ลายสัตว์ ลายมงคลจีน

5 ช่องแสงหัวหน้าต่าง

ช่องแสงหัวหน้าต่างชั้นบนส่วนใหญ่เป็นเครื่องไม้ที่ตีคิ้วไม้เป็นแบบต่างๆ ที่พบมากที่สุดเป็นลายรัศมี รองลงมาเป็นลายเรขาคณิต และลายฉลุไม้พันธุ์พฤกษา โดยมีดอกอยู่แกนกลาง รอบๆ เป็นเถาไม้เลื้อยอย่างอ่อนช้อย

6 หินหลักยอดโค้ง

หินหลักยอดโค้งแม้เป็นส่วนเล็กๆ แต่นิยมใช้ตกแต่ง เนื่องจากอยู่บนยอดโค้งหน้าต่างชั้นบน จึงมองเห็นได้ง่าย ลวดลายส่วนนี้ที่พบมากที่สุดคือ ลายปูนปั้นพันธุ์พฤกษาชนิดดอกไม้ ใบไม้ รองลงมาคือลายม้วนหรือลูกกลิ้ง

7 เพดานกันสาด

ลวดลายตกแต่งกันสาดมักอยู่ด้านล่าง เนื่องจากแหงนหน้ามองเห็นได้ง่าย รูปแบบลวดลายที่พบมากที่สุด เป็นลายขนมเปียกปูนผสมดอกไม้ รองลงมาผสมเครื่องหมายมงคลจีน โดยใช้วิธีพอกปูนเดินเส้นบางๆ หรือทาสี

8 ระเบียงชั้น

ระเบียงชั้นคือราวกั้นเพื่อป้องกันอุบัติเหตุหน้าอาคารชั้นบน นำมาใช้เพื่อตกแต่งควบคู่กับการใช้สอย การตกแต่งแยกได้ 2 ลักษณะคือ การตกแต่งที่เกิดจากใส่ลวดลายบนลูกกรง กับการตกแต่งที่เกิดจากการจัดลูกกรงยักเยื้อง เป็นแนวตั้งบ้างแนวนอนบ้าง การประสานในทิศทางต่างๆ ของลูกกรงกับช่องไฟ ก่อให้เกิดลวดลายได้เช่นกัน อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสที่มีระเบียงชั้นบนพบจำนวนน้อย และมีลวดลายตกแต่งลูกกรงระเบียงทั้งสองลักษณะพอ ๆ กัน

9 ระเบียงหลังคา

ระเบียงหลังคาเป็นส่วนที่กั้นตอนบนสุดของอาคาร ทำหน้าที่ปิดชายคา เพื่อความสวยงามหรือป้องกันอุบัติเหตุ ในกรณีที่อาคารนั้นมีดาดฟ้า อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในภูเก็ตที่มีระเบียงหลังคาพบเพียงจำนวนน้อย ลวดลายลูกกรงระเบียงหลังคามักสัมพันธ์กับลูกกรงระเบียงชั้น ส่วนมากเป็นลายลูกกรงตั้งทรงดนโท และลายลูกกรงเรขาคณิต

10 หน้าจั่วหลังคา

ลวดลายหน้าจั่วหลังคาปรากฏอยู่ที่บ้านเดี่ยว หรือบังกะโลมากกว่าตึกแถว ด้วยลักษณะบ้านเดี่ยวที่นิยมออกแบบทรงพัลลาเดียน (Palladian Style) โดยมีสามเหลี่ยมหน้าจั่วเด่นอยู่แกนกลาง จึงมักตกแต่งลวดลายบนหน้าจั่ว เพื่อความสง่าของบ้าน รูปแบบลวดลายหน้าจั่วของอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต ส่วนมากเป็นลายปูนปั้นพันธุ์พฤกษา ชนิดเถาไม้เลื้อย แทรกใบไม้ ดอกไม้ หรือผลไม้ รองลงมาเป็นลายช่อระย้า ผูกโบและริบบิ้น ทั้งสองแบบมักมีกรอบโค้งเป็นวงกลมอยู่กึ่งกลางสามเหลี่ยมหน้าจั่ว

<u>ชั้นล่าง (ชั้นพื้นดิน)</u>

11 เสาล่างด้านหน้า

เสาล่างด้านหน้าถือเป็นเสาหลักของอาคารที่รองรับน้ำหนักชั้นบน ประกอบด้วยหัวเสา ลำตัวเสา และตีนเสา การตกแต่งเสานี้ไม่แตกต่างมากนัก ที่พบมากคือ การตกแต่งคิ้วลวดบัวที่หัวเสาและตีนเสา โดยเน้นลวดบัวที่ตีนเสามากกว่า คล้ายบัวคว่ำบัวหงาย จึงทำให้ตีนเสาใหญ่ดูหนักแน่น ลวดลายตกแต่งส่วนใหญ่เกิดจากการเดินเส้นตรงตามแนวเสาอย่างง่ายๆ รองลงมาคือ การเพิ่มลวดลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และเซาะร่องเส้น (Fillet) โดยรักษาดุลยภาพจากกึ่งกลางเสา ลวดลายตกแต่งหัวเสานี้ทำคล้ายกับเสาอิงชั้นบน เป็นลายปูนปั้นขดม้วนผสมพันธุ์พฤกษา

12 ช่องแสงเหนือหน้าต่าง

เหนือหน้าต่างชั้นล่างของอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต โดยปกติจะมีช่องเจาะผนังอีกช่องหนึ่ง สำหรับเปิดแสงและรับลม โดยเจาะเป็นรูปต่างๆ แต่ส่วนใหญ่เจาะให้โค้งเว้าคล้ายปีกค้างคาว และฉลุไม้เป็นลายพฤกษาก้านเลื้อยหรือใบขดอยู่ในกรอบ โดยมีกรอบกลมหรือเหลี่ยมอยู่แกนกลาง และเถาไม้เลื้อยออกจากแกนกลาง นอกจากนี้ยังมีช่องแสงประเภทตีคิ้วไม้เป็นทรงเรขาคณิตอย่างง่าย ๆ

13 ช่องแสงหัวหน้าต่าง

ช่องแสงส่วนนี้ตั้งติดหน้าต่างตอนบน ถือเป็นส่วนหนึ่งของหน้าต่าง ส่วนใหญ่ออกแบบให้กรอบเป็นเส้นโค้ง ภายในบรรจุลวดลาย ลวดลายตกแต่งส่วนใหญ่เป็นลายฉลุไม้พันธุ์พฤกษากึ่งประดิษฐ์ โดยมีแกนดอกไม้อยู่กึ่งกลาง รอบๆ กระจายเป็นลายเถาผสมใบขด เลื้อยเข้าเลื้อยออกอย่างลื่นไหล รองลงมาเป็นลายลูกกรงเรขาคณิต

14 ช่องแสงตีนหน้าต่าง

ช่องแสงส่วนนี้ตั้งติดหน้าต่างตอนล่าง ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลวดลายเป็นพันธุ์พฤกษา เถาไม้เลื้อย โดยมีกลีบดอกไม้อยู่แกนกลาง

15 บานประตู

ประตูตั้งอยู่กึ่งกลางตามแกน บานประตูเป็นส่วนที่ใช้ตกแต่งมากที่สุด ลวดลายตกแต่งใช้วิธีแกะสลักไม้ตื้นๆ และวิธีฉลุไม้เป็นรู ลวดลายมีทั้งด้านนอกด้านใน หากประตูปิดจะเห็นลายด้านนอก หากประตูเปิดและผลักออกจะเห็นลายด้านใน บานประตูส่วนมากแบ่งออกได้ 4 ส่วน แต่ละส่วนตีกรอบลูกฟักบรรจุลาย ส่วนที่ 2 (จากบน) และส่วนที่ 4 มีขนาดใหญ่กว่าส่วนที่ 1 และส่วนที่ 3 ความแตกต่างโดยทั่วไปอยู่ที่ส่วนที่ 2 จนอาจแยกบานประตูออกเป็น 2 แบบใหญ่ๆ คือ แบบที่เรียงลูกกรงไม้แคบๆ และแบบที่ติดกรอบวงรีคล้ายคันฉ่อง ซึ่งอาจเป็นกระจกหรือกระดาน แบบที่พบมากคือแบบที่ตีไม้เป็นลูกกรง รองลงมาเป็นแบบวงรี ทั้งสองแบบตกแต่งลวดลายอย่างประณีต ส่วนมากเป็นลายพันธุ์พฤกษา และสิ่งของมงคลจีน โดยเฉพาะแบบตีไม้เป็นลูกกรงค่อนข้างพิถีพิถันเป็นพิเศษ ลวดลายตกแต่งแบบนี้ส่วนที่ 1 ส่วนใหญ่ตกแต่งลายดอกไม้กับนกสองตัว สำหรับส่วนที่ 2 ข้างลูกกรงยังแบ่งออกได้อีก 1-3 ช่อง ส่วนนี้มักตกแต่งเป็นลายแจกันดอกไม้และสิ่งของมงคลจีน ส่วนที่ 3 ตกแต่งลายดอกไม้กับนกสองตัวคล้ายส่วนที่ 1 ส่วนที่ 1 และ 3 มีลวดลายที่ดูเป็นธรรมชาติมากกว่าประดิษฐ์ ส่วนที่ 4 ซึ่งมีเนื้อที่ตกแต่งกว้างที่สุด ส่วนมากเป็นลายกิ่งก้านดอกไม้ในแจกันและสิ่งของมงคลจีน

16 พื้นที่เหนือช่องโค้งทางเข้า

บริเวณเหนือช่องโค้งทางเข้าสู่อาคารด้านหน้า เป็นจุดหนึ่งที่มีการตกแต่ง ลวดลายบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นลายพันธุ์พฤกษา ประเภทเถาไม้เลื้อย ลายนกกับดอกไม้ ลายก้านขาวๆ แต่หากอาคารตึกแถวที่ตกแต่งส่วนนี้มีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็นประเภทบ้านเดี่ยวที่มีมุขยื่นออกด้านหน้า

ความหมายของลวดลาย

การตกแต่งลวดลายหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสทั้งหมด ทำขึ้นเพื่อความสง่างามของบ้านเรือน มีลวดลายบางชนิดนอกจากทำขึ้นเพื่อเติมแต่งความสวยงามแล้ว ยังสอดแทรกความหมายในตัวด้วย ซึ่งจะพบมากกับลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจีน ลวดลายเหล่านี้มีนัยทางมงคล จึงเป็นลวดลายที่มีคุณค่าทั้งความงามและความมงคล ลวดลายส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พฤกษากึ่งประดิษฐ์ การพลิกแพลงให้สอดประสานกับสิ่งมงคล จึงไม่ใช่เรื่องยาก การตกแต่งลวดลายอย่างมีความหมายก็เพื่อความผาสุกในครอบครัว ทำให้ผู้อาศัยได้รับพรอยู่เสมอ โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งนิยมชมชอบสิ่งมงคลแก่ชีวิต ตามที่ได้รับการสืบทอดจากแผ่นดินเกิด ลวดลายเหล่านี้มักตกแต่งไว้ที่สูง และมีองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์ ลวดลายที่แฝงด้วยความหมาย และพบมากในงานตกแต่งอาคาร ชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ต เรียงลำดับได้ดังนี้

1 ลายประเภทพันธุ์พฤกษา ได้แก่ ดอกโบตั๋นซึ่งส่วนใหญ่พบอยู่บริเวณหน้าจั่ว เสาอิงชั้นบน บริเวณช่องแสงหัวหน้าต่าง บริเวณบานประตู ลวดลายโบตั๋นมีความหมายถึง ความมั่งคั่งรุ่งเรือง ความสง่า ลวดลายดอกเหมยส่วนใหญ่พบอยู่บริเวณเสาอิงชั้นบน ลวดลายบานประตู ดอกเหมยมีความหมายถึงความมีโชค ความยืนยาว ดอกเบญจมาศส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณเสาอิงชั้นบน ช่องแสงเหนือหน้าต่างและบานประตู เบญจมาศมีความหมายถึงความยืนยาว ดอกบัวส่วนใหญ่พบอยู่บริเวณเหนือหน้าต่าง มีความหมายถึงความสันติ ผลท้อส่วนใหญ่ปรากฏที่เสาอิงชั้นบน เสาล่างด้านหน้า ช่องแสงเหนือหน้าต่าง มีความหมายถึงความยั่งยืน ความมีอายุยืนยาว องุ่นส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่ผนังใต้หน้าต่างชั้นบน และหน้าจั่ว มีความหมายคือ ความงอกงาม และความเจริญรุ่งเรือง สุ้นเซียนส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่บานประตู มีความหมายถึงความมีโชค ส้มมือส่วนใหญ่ปรากฏที่บานประตู มีความหมายถึงความมั่งคั่ง และความยืนยาว ส้มมือ สับปะรด ฟักทองหรือน้ำเต้าในภาชนะ ลวดลายนี้พบอยู่ตามบานประตูเป็นส่วนใหญ่ เป็นการสื่อถึงฮก ลก ซิ่ว กล่าวคือส้มมือหมายถึงซิ่ว ซึ่งหมายถึงความมีอายุยืนยาว สับปะรดหมายถึงลกหรือความมั่งคั่งมากมาย น้ำเต้าหรือฟักทองหมายถึงฮก หรือความโชคดีมีสุข

2 ลายประเภทสัตว์ ได้แก่ ค้างคาว ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่เสาอิงชั้นบน เสาหลักด้านหน้า หน้าจั่วหลังคา บานประตู ค้างคาวมีความหมายถึงโชคดี ความยั่งยืนยาว สิงห์ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่บริเวณผนังเหนือหน้าต่างชั้นบน เสาอิงชั้นบน สิงห์มีความหมายถึงการคุ้มครองชีวิต การป้องกันสิ่งชั่วร้าย นกสองตัวกับดอกไม้ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ตามบานประตู เสาอิงชั้นบน ลายดอกไม้พืชพันธุ์ส่วนใหญ่จะมีนก 2 ตัวประกอบ นก 2 ตัวย่อมหมายถึงตัวผู้ตัวเมีย ภาพนก 2 ตัวกับดอกไม้มีความหมายถึงความร่าเริง ความสดชื่น หรือความสุขของชีวิตคู่

3 ลายประเภทสิ่งของ ได้แก่ เหรียญโบราณ กิมจี่หรืออีแป๊ะ ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่บานประตู มีความหมายถึง ความมั่งคั่งร่ำรวย มีเงินมีทองมากมาย แจกันส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ที่เสาอิงบานประตู เป็นแจกันปักดอกไม้มากกว่า แจกันเดี่ยวๆ แจกันมีความหมายถึงความสงบ ความโชคดี เมื่อปักดอกไม้มงคลจึงมีความหมายเพิ่มขึ้น ตามชนิดของดอกไม้นั้น

4 ลายประเภทเรขาคณิต ได้แก่ สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ตามเพดานกันสาด เสาอิง เสาล่างด้านหน้า เป็นลายที่รับแนวทางจากสัญฐานของสิ่งมงคลโบราณที่มีรูปร่างสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีความหมายถึงชัยชนะ

5 ลายประเภทสัญลักษณ์ประดิษฐ์ ได้แก่ สัญลักษณ์ซิ่ว ซึ่งสื่อความหมายถึงความยืนยาว

โดยภาพรวมแล้วลวดลายต่างๆ มักสื่อความหมายถึง ความโชคดีมีสุข ความมั่งคั่งมากมาย และความยั่งยืนยาว โดยใช้ภาพเป็นสื่อแทนความหมาย เช่น ฮกซึ่งหมายถึงโชค อาจแทนด้วยค้างคาว ผลส้ม โบตั๋น กุหลาบ ลกซึ่งหมายถึงมากมาย แทนด้วยพืชพันธุ์ที่มีผล เมล็ด หรือกลีบ

จำนวนมาก เช่น กล้วย ทับทิม องุ่น เบญจมาศ ส่วนซิ่วมักแทนด้วยนกกระเรียน ท้อ สน สัมมือ การใช้แก่นภาพเป็นฮก ลก ซิ่ว ทำให้ตกแต่งลวดลายได้หลากหลาย

วิธีการทำลวดลาย

ลวดลายตกแต่งในภูเก็ตส่วนใหญ่ใช้วิธีการปั้นปูนและการแกะสลักไม้ ลวดลายปั้นปูนส่วนใหญ่อยู่ตามผนังเหนือโค้งหน้าต่างชั้นบน ใต้หน้าต่างชั้นบน ตามเสาอิง เสาล่างด้านหน้า ลวดลายแกะสลักปรากฏอยู่ตามช่องแสงเหนือหน้าต่างชั้นล่าง หัวหน้าต่าง และบานประตู ลายปูนปั้นในระยะแรกๆ จะปั้นสด ระยะหลังจะใช้แม่พิมพ์อัดเป็นลาย ปูนเหล่านี้เป็นปูนขาวหมักที่ผสมน้ำตาลแดง ผสมทรายละเอียด แม่พิมพ์ทำจากไม้แกะสลักเป็นร่องลึก ใช้สังกะสีรองในร่องแล้วกดลงบนปูน จากนั้นตกแต่งรายละเอียด ส่วนงานแกะสลักมักใช้ไม้ที่มีเนื้ออ่อน เช่น ไม้บริแวน ไม้จำปา แต่หากเป็นวงกบ โครงกรอบประตูจะใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้หลุมพอ ไม้ตะเคียน

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในจังหวัดภูเก็ตเป็นอีกกลุ่มตัวอย่างหนึ่งในหลายๆ แห่ง ซึ่งได้รับความนิยมอยู่ในภูมิภาคนี้ อันเป็นผลจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรม แต่หากอาคารเก่าในภูเก็ตมีความสัมพันธ์กับปีนังมากกว่าแห่งใด เป็นเพราะการเดินทางที่สะดวก เพราะระหว่างนั้นยังไม่มีสะพานสาระสินและห่างไกลจากเมืองเจริญในประเทศไทย รวมถึงความผูกพันทางเครือญาติที่อพยพมาจากจีนร่วมกัน ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นชาวฮกเกี้ยน ชาวฮกเกี้ยนเป็นผู้ชอบทำการค้ามักปลูกบ้านติดกันเป็นเรือนแถว เพียงห้องแคบๆ แต่เหยียดยาวโดยให้หน้าบ้านและหลังบ้านจดเส้นทางคมนาคม ร่องรอยอาคารแบบนี้ยังมีให้เห็นทั้งในภูเก็ต ปีนัง มะละกา โดยเฉพาะมะละกาจัดว่าเป็นต้นแบบของการแพร่กระจายวัฒนธรรมแบบนี้ สืบเนื่องจากเป็นเมืองที่พ่อค้าจีนเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่ช่วงแรกๆ ซึ่งสอดคล้องกับบทสรุปสารนิพนธ์ของสุพัฒน์ ธัญญวิบูลย์ (2539) ซึ่งกล่าวว่า ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจโลก ส่งผลโดยตรงต่อเอเชียอาคเนย์ การเดินทางผ่านช่องแคบมะละกาเป็นไปอย่างคึกคัก มีชาวจีนเดินทางเข้ามา ทำหน้าที่พ่อค้าคนกลาง ความต้องการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาติตะวันตกกับตะวันออกมีมากขึ้น

ชาวจีนเหล่านี้ปรับตัวเข้ากับชาวพื้นเมือง หรือชาวมลายู เกิดวัฒนธรรมจีนผสมที่เรียกว่า "ปรานากัน (Peranakan)" การผสมผสานปรากฏอยู่ในการดำรงวิถีชีวิตทั่วไป ทั้งการกิน การแต่งกาย การพูด และการก่อสร้างบ้านเรือน บ้านเรือนของชาวจีนในช่วงแรกๆ จึงไกลห่างอิทธิพลต่างชาติ นอกเหนือจากพื้นถิ่น ครั้นเมื่อชาวตะวันตกเข้ามานับตั้งแต่โปรตุเกส ดัทช์ และอังกฤษ รูปแบบก็เริ่มเปลี่ยนไป มีอิทธิพลตะวันตกเข้ามาผสม โดยเฉพาะในช่วงอังกฤษปกครองแหลมมลายูนั้น

สถาปัตยกรรมตะวันตกและแบบผสมตะวันตกกับจีนเจริญอย่างมาก นอกจากวิทยาการก่อสร้างอันนำสมัยที่อังกฤษนำมาใช้แล้ว เป็นเพราะเศรษฐกิจดี อุตสาหกรรมเหมืองแร่กำลังเฟื่องฟู เกิดการจ้างงาน ทำให้แรงงานต่างชาติหลั่งไหลเข้ามา ดังที่กรุณา กาญจนประภากูล (2537) ได้กล่าวในบทสรุปสาระนิพนธ์ว่า ในช่วงที่อังกฤษปกครอง ได้ดำเนินนโยบายสนับสนุนให้ชาวจีน และอินเดียอพยพเข้ามาทำงานในมลายู

ดังนั้นจึงเกิดชุมชนที่ประกอบด้วยประชากรหลายเชื้อชาติ หลายวัฒนธรรม มีรูปแบบบ้านเรือนที่แสดงถึงการผสมผสานทั้งแบบพื้นเมือง แบบจีน แบบตะวันตก และแบบอินเดีย ซึ่งแบบผสมนี้ได้ส่งผลโดยตรงมาถึงภูเก็ตด้วย ดังเห็นว่าภูเก็ตมีคฤหาสน์หลังใหญ่ๆ หลายหลัง ส่วนใหญ่เป็นของชาวจีน ที่บากบั่นจากธุรกิจเหมืองแร่จนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับผลการศึกษาของพวงทิพย์ เกียรติสกุล (2534) ที่พบว่า ชาวจีนภูเก็ตเข้ามามีส่วนในกิจการทำเหมืองแร่ เป็นทั้งแรงงาน นายเหมืองผู้ร่วมลงทุนกับผู้ว่าราชการเมือง และนายเหมืองผู้ลงทุนทำกิจการเหมืองแร่โดยตรง ความสำเร็จในการงานได้สร้างโอกาสให้ขยับขยายบ้านอย่างรโหฐาน ซื้อที่ดิน เปิดบริเวณบ้านกว้างขวาง มีรั้วล้อม และจ้างช่างฝีมือดีเป็นผู้ออกแบบบ้าน โดยเฉพาะแบบบ้านที่ปีนัง ซึ่งถือว่าทันสมัยที่สุดขณะนั้น บ้านเศรษฐีภูเก็ตเกือบทั้งหมดจึงได้ว่าจ้างช่างจากปีนัง บ้านเหล่านี้มักมีบานประตู 2 ชั้น ตามแบบบ้านพื้นเมืองมาเลย์ มีลวดลายตกแต่งมงคลจีนแบบจีน มีการจัดโดยยึดหลักสมมาตร มีซุ้มโค้ง มีจั่วหลังคาอยู่แกนกลางชั้นบนตามแบบพัลลาเดียนของตะวันตก และมีเพดานสูงแบบอินเดีย

การที่แบบอย่างอาคารชิโน-ปอร์ตุกีส และลวดลายตกแต่งอาคารในภูเก็ตส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากปีนัง จึงมีปัจจัยเกื้อหนุน 2 ประการใหญ่ๆ

1. เป็นเพราะชาวภูเก็ตนิยมเดินทางไปปีนังด้วยสาเหตุ

1.1 เดินทางไปปีนังสะดวกกว่าไปกรุงเทพหลายเท่า เนื่องจากอยู่ฝั่งทะเลเดียวกัน ล่องเรือได้โดยตรง

1.2 ปีนังเป็นตลาดกลางขายสินค้านานาชาติ เป็นศูนย์กลางการศึกษา

1.3 ปีนังและภูเก็ตมีสายสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ คือต่างเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ที่รักพวกรักพ้อง รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย สอดคล้องกับผลการศึกษาของปัญญา ศรีนาค (2546 : 169) ที่กล่าวว่า ชาวจีนฮกเกี้ยนที่อพยพเมื่อครั้งอดีตได้ทิ้งมรดกของการไม่นิยมความก้าวร้าวรุนแรงในการแก้ปัญหา มีแบบแผนในการดำรงชีวิต เคารพกฎหมายบ้านเรือน ตลอดจนถึงการเกื้อหนุนประนีประนอมในชุมชนและเครือญาติ ซึ่งค่านิยมดังกล่าวไม่ค่อยจะมีในเชื้อสายอื่นๆ

2 เป็นเพราะปีนังเป็นเมืองที่ทันสมัยที่สุดขณะนี้ สถาปัตยกรรมคลาสสิก (Classical Architecture) มีอยู่มากมายในปีนัง แบบที่ถือว่ามีหน้ามีตาของสมัยนี้คือ แบบอย่างที่ใช้ลวดลายเครื่องตกแต่งและสถาปัตยกรรมวิกตอเรียน ซึ่งหากใครเป็นเจ้าของหรือมีกำลังสร้างอาคารนี้แล้ว

ถือว่าร่ำรวยและเป็นคนทันสมัย เศรษฐีภูเก็ตจึงมักเลียนแบบมาสร้างที่ภูเก็ต ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของปิยะนาถ ลิ่มสกุล (2542) ที่สรุปว่า คนภูเก็ตมีการติดต่อค้าขายกับปีนัง ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เนื่องจากอยู่ใกล้และสะดวกกว่าการเดินทางมากรุงเทพ ประกอบกับชาวจีนที่อพยพมาอยู่ภูเก็ตส่วนใหญ่มีญาติอยู่ปีนัง ทำให้การติดต่อระหว่างภูเก็ตกับปีนังเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เกิดการรับวัฒนธรรมจากปีนังสู่ภูเก็ต ดังนั้นวัฒนธรรมของภูเก็ตจึงเป็นวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ซึ่งอาจถูกผสมผสาน (Acculturation) หรือกลืนกลาย (Assimilation) บ้างแล้ว เช่น ไทย จีน อินเดีย มลายู และตะวันตก

ลวดลายตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในภูเก็ตรับแบบจากปีนัง และสร้างขึ้นพร้อมกับอาคารเกือบทั้งสิ้น เนื่องจากอาคารสมัยนั้นถือว่า การตกแต่งลวดลายเป็นกระบวนการหนึ่งของการออกแบบสร้างบ้าน เจ้าของบ้านมักจะเติมแต่งลวดลายมากน้อยตามกำลังทรัพย์ ลวดลายมักจะตกแต่งอยู่บนที่สูง ในภูเก็ตพบมากที่เป็นลวดลายตกแต่งเหนือหน้าต่างชั้นบน เนื่องจากเป็นบริเวณที่มองเห็นชัด และมีบริเวณว่างจากขอบหน้าต่างถึงคานหลังคาอย่างพอเหมาะ ลวดลายเหล่านี้มักเติมแต่งจนสมบูรณ์ ไม่ขาดห้วนหรือหดหาย เพราะนอกจากจะไม่สวยงามแล้ว จะทำให้ไม่เป็นมงคลแก่เจ้าของบ้าน ลวดลายยึดแกนสมดุลทั้งพื้นที่การจัดสรรและตัวลวดลายเอง การจัดเช่นนี้นอกจากง่ายต่อการวางองค์ประกอบแล้ว ยังเป็นการยึดถือกรอบแนวคิดเดิมๆ ตามประเพณีจีนโบราณที่ว่า การจัดแบบนี้อิงกับธรรมชาติมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบลวดลายอยู่ที่หัวหน้าต่าง และเหนือหน้าต่างชั้นล่าง ส่วนนี้มักแกะฉลุไม้ เนื่องจากเป็นช่องแสง จึงทำหน้าที่ทั้งเครื่องตกแต่งและเปิดรับแสงลมด้วย

ลวดลายส่วนใหญ่เป็นลวดลายพันธุ์พฤกษากึ่งประดิษฐ์ ที่ทำกิ่งก้านใบเถาเลื้อยตวัดไปมาที่เป็นเช่นนี้เพราะง่ายแก่การจัดองค์ประกอบ กล่าวคือ สามารถแตกกิ่งก้านได้เรื่อยๆ ตามเนื้อที่ที่เหลืออยู่ สามารถจัดช่อโดยยึดแกนกลาง แตกช่อให้ออกจากแกนกลางแยกไปทางซีกขวาซีกซ้ายเท่าๆ กัน ซึ่งเข้ากับลักษณะพื้นที่ว่างสามเหลี่ยมพอดี อีกประการหนึ่งลวดลายพันธุ์พฤกษามีความงามเป็นธรรมชาติอยู่ในตัว ไม่แข็งกระด้าง การเล่นกิ่งก้านโค้งเกี่ยวตวัด พันม้วนไปมาช่วยให้ลายมีชีวิตชีวา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ปรากฏลวดลายไทยบ้างเลย แม้มีลายก้านขด แต่เป็นก้านขดอย่างธรรมชาติไม่ใช่ก้านขดที่มีระเบียบแบบแผนอย่างลายไทย ช่างตกแต่งอาคารในภูเก็ตช่วงแรกๆ เป็นช่างจีนจากปีนังทั้งหมด เมื่อช่างปีนังแก่ลงมีช่างไทยที่เคยเป็นลูกมือทำแทน ช่างปีนังค่อย ๆ สูญหายทีละน้อย ชาวภูเก็ตน้อยคนนักจะสืบทอด ช่างจีนปีนังเองก็ไม่ใคร่จะถ่ายทอดให้คนอื่นๆง่าย หากเห็นว่าหน่วยก้านไม่ดีไม่สนใจอย่างจริงจัง แม้ภายหลังมีช่างไทยตกแต่งอยู่บ้าง แต่ไม่ค่อยใช้ลายไทยตกแต่ง เพราะเป็นเครื่องตกแต่งที่เกี่ยวกับศาสนาหรือวัดมากกว่า ขณะเดียวกันเจ้าของบ้านซึ่งเป็นชาวจีนใฝ่ใจรสนิยมแบบจีนเป็นทุนเดิม ลวดลายพันธุ์พฤกษาจึงมีแนวโน้มคล้ายลายเครือเถาแบบ

จีน โดยอาจผสมลายแรงโซ (Rinceau) ซึ่งมีลักษณะขดม้วนตามแบบตะวันตกบ้าง ลายอาระเบสก์ (Arabesque) ซึ่งมีลักษณะลายโค้งผสมดอกไม้ ใบไม้ หรือรูปสัตว์ตามแบบอินเดียหรือเปอร์เซียบ้าง

ลวดลายช่อระย้าเป็นอีกลายหนึ่งที่พบอยู่หน้าอาคารในจังหวัดภูเก็ต ลายนี้มีอิทธิพลจากตะวันตก มีลักษณะเป็นช่อเป็นพวง ผูกริบบิ้นหรือโบเป็นช่วงๆ แล้วหย่อนโค้งอย่างตกท้องเรือก ปรากฏอยู่ตามผนัง หัวเสา หรือหน้าจั่ว เพิ่มความสง่าให้กับอาคารไม่น้อย แต่หากในภูเก็ตลายช่อระย้ามักเป็นชนิดดอกต่อดอกเป็นเถายาว ดอกนี้มักเลือกดอกที่มีรูปทรงระฆัง ซึ่งจะทำให้ต่อเถาง่ายยิ่งขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ดอกทรงระฆังนี้ยังมีอยู่ตามจุดอื่นๆ ซึ่งทำเหมือนกึ่งดอกกึ่งระฆังแขวนติดผนัง ความบังเอิญคงมิได้อยู่ที่ความสวยงามของรูปทรงอย่างเดียว แต่หากยังมีความหมายซ่อนนัยดอกระฆังบางครั้งเลียนแบบดอกทับทิม ซึ่งชาวจีนถือเป็นพืชมงคลอยู่แล้ว เป็นต้นไม้ที่ช่วยขจัดความชั่วร้าย ประกอบกับทรงระฆังมีความหมายทางพุทธศาสนา สื่อความหมายถึงการตื่นและการรู้ (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2541 : 22) ดอกระฆังบางครั้งทำปลายดอกเป็นลูกๆ ประมาณ 3 ลูก ดูคล้ายดอกทับทิมหนูดอกอ่อน ที่พร้อมจะแตกดอกออกมา ซึ่งคงจะสื่อความหมายถึงการแตกลูกแตกกอหรือการมีลูกหลานมากๆ

ลวดลายที่พบมากตามหัวเสาอิงแบ่งช่วงหน้าต่าง หรือแบ่งช่วงคูหาคือ ลวดลายชนิดที่ฉีกก้านม้วน 2 ข้าง ผสมใบพืชผัก โดยอาจแซมดอกไม้หรือแจกันอยู่กึ่งกลาง ที่เป็นลักษณะนี้อภิปรายได้ว่า ชาวจีนได้เลียนแบบลายตกแต่งหัวเสาสมัยวิกตอเรียนแบบคอรินเธียน (Corinthian Order) และแบบคอมโพสิต (Composite Order) ซึ่งผสมระหว่างขดหอยม้วนออก 2 ข้างแบบไอโอนิก (Ionic Order) กับลายใบพืชแบบคอรินเธียน, ลวดลายใบพืชหรืออะแคนทัส (Acanthus) นี้อาจได้แรงดลใจจากพืชตระกูลผักชี ผักกาด ใบคื่นฉ่าย หรือใบเหงือกปลาหมอ แต่ลวดลายตะวันตกนี้ค่อนข้างจะมีระเบียบมากกว่า ผิดกับลวดลายที่ชาวจีนเอามาดัดแปลงใหม่ จากความหนักแน่นของขดหอยมาเป็นก้านม้วนบางๆ ชูช่ออย่างอ่อนช้อยสละสลวย เสริมดอกไม้กับแจกันกึ่งกลางช่อ ความเป็นธรรมชาติของก้านม้วนจึงมีมากกว่าตะวันตกซึ่งเป็นต้นแบบ นอกจากนี้ก้านม้วนยังอาจพลิกแพลงกลายเป็นปีกค้างคาว 2 ข้าง ประยุกต์เข้ากับลายพืชพันธุ์ไม้อย่างพอเหมาะ แฝงนัยความหมายทางมงคลและภูมิปัญญาของช่างตกแต่ง

หัวเสาและตีนเสายังเสริมด้วยลวดบัว การทำคิ้วโค้งและลวดบัว (Bandelet) มีปรากฏอยู่ที่เสาคลาสสิก บางครั้งดูคล้ายบัวดว่ำบัวหงาย มีท้องไม้ อย่างเช่นสถาปัตยกรรมไทย ลักษณะนี้ยังปรากฏที่มะละกาและปีนังด้วย จึงไม่ใช่อิทธิพลของศิลปะไทย แต่เป็นอิทธิพลของยุโรป เพราะเสาที่ใช้ฐาน (Pedestal) เช่นนี้มีอยู่ในสมัยโรมัน และนำมาฟื้นฟูใหม่สมัยเรอเนสซองซ์ ตลอดถึงนีโอคลาสสิก และวิกตอเรียน ขณะที่ฐานในศิลปะไทยรับอิทธิพลอินเดียผ่านเขมร แต่หากสังเกตฐานเสาคลาสสิกในภูเก็ต และแถบคาบสมุทรมลายูนิยมทำลวดบัวขึ้นออกมามาก ดูซับซ้อนและยุ่งยากกว่า

บางครั้งตัวเสาย่อมุมหลายชั้น การปรับปรุงเช่นนี้แสดงถึงรสนิยมแบบอินเดีย ดังกล่าวแล้วว่าสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เข้าสู่คาบสมุทรมลายู ถูกปรับเข้ากับรสนิยมแบบอินเดียมาก่อน ชาวอินเดียผู้ซึ่งคุ้นเคยกับสถาปัตยกรรมฮินดู ที่มักทำลวดบัวแผ่กว้าง มีฐานบัวคว่ำบัวหงายสลับซับซ้อนอยู่แล้ว เมื่ออพยพเข้ามาคาบสมุทรมลายู ในช่วงที่ไลท์ชาวอังกฤษบุกเบิกปีนัง ก็ได้สอดแทรกลักษณะนี้เข้ากับอาคารผสมในท้องถิ่น ซึ่งส่วนนี้ช่วยยืนยันถึงการผสมลักษณะตะวันตกกับอินเดีย ดังที่มีงานศึกษาหลายชิ้นระบุว่า อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสมีลักษณะผสมมากกว่าความเป็นจีนกับตะวันตก ดังเช่นงานวิจัยของจันทนี พวงแก้ว (2547) ที่กล่าวว่า อาคารบ้านเรือนในภูเก็ตได้รับการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากหลายชาติทั้งจีน ตะวันตก และอินเดีย

ลวดลายเหนือหน้าต่างชั้นบนส่วนมากเป็นลายพันธุ์พฤกษาประดิษฐ์ อย่างเถาไม้เลื้อยที่อยู่ในกรอบสามเหลี่ยม ตามพื้นที่ว่างระหว่างโค้งหรือซุ้มสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ความนิยมลายชนิดนี้นอกจากง่ายต่อการจัดช่องไฟหรือองค์ประกอบต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ยังช่วยให้ช่องว่างที่เหลืออยู่มีคุณค่าขึ้นมา โดยทั่วไปพืชพันธุ์มักเติบโตขึ้นจากกอ และชูช่อแตกกิ่งใบทั้งสองข้าง ช่วยรักษาสภาวะสมดุลโดยธรรมชาติ พื้นที่ที่เหลืออยู่ซึ่งอยู่ในรูปสามเหลี่ยมยอดคว่ำ จึงเหมาะที่จะตกแต่งลายพันธุ์พฤกษาอย่างยิ่ง กล่าวได้ว่ามีทั้งความลงตัว และการประสานรูปกับพื้นอย่างกลมกลืน ลวดลายตกแต่งที่พิเศษกว่ามากคือ การใช้เท้าแขนไม้มาประยุกต์เป็นลวดลาย โดยปกติเท้าแขนจะใช้ค้ำยันเสาในโครงสร้างหลังคาสถาปัตยกรรมจีนโบราณ อาคารหลังหนึ่งริมถนนกลางใช้เท้าแขนกั้นเป็นช่องแสง และเสริมลวดลาย ทำให้เห็นถึงความผูกพันของชาวจีนผลัดถิ่น ที่มีต่อแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม และความสามารถพลิกแพลงหน้าที่ใช้สอยในสภาวการณ์ที่แปรเปลี่ยนไป

ลวดลายอีกประเภทหนึ่งซึ่งพบมากนอกเหนือจากลายพันธุ์พฤกษา และลายช่อระย้าคือลายเรขาคณิตทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งปรากฏอยู่ตามเพดาน ตามเสา บางครั้งเป็นกรอบของลายดอกไม้หรืออื่นๆ บางครั้งยกขึ้นมาลอยๆ แต่เป็นที่น่าสงสัยว่าสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผืนผ้า วงกลม ทรงเรขาคณิตอื่นๆ มีมากมายไม่ใคร่นิยม มานิยมลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนหรือข้าวหลามตัด แม้การเดินเส้นตกแต่งจะยุ่งยากกว่าก็ตาม ความนิยมกรอบเส้นนี้คงสืบเนื่องจากลายมงคลจีน มีลายสมบัติโบราณประเพณีจีน 2 ชนิด ที่มีสัณฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน คือกระจกเหลี่ยม (ฮวงคิ้ม) และกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (เล่งเกี่ย) ซึ่งรูปทรงนี้มีความหมายถึงชัยชนะ อย่างไรก็ตามในภูเก็ตลวดลายนี้มักจัดเป็นคู่ สันนิษฐานได้ 2 ประการ ประการแรกเป็นความนิยมของชาวจีนที่มักจัดสิ่งใดให้เหมือนกันเป็นคู่ๆ เพื่อความสมดุล เช่น บานประตู นกคู่ เพราะเชื่อว่าความสุขมาเป็นคู่ๆ (ลิป, 2538 : 91) อีกประการหนึ่งคงได้รับอิทธิพลจากยุโรป เนื่องจากในยุโรปมีการใช้รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคู่บนผนัง โดยเชื่อว่าจะขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไป (Eberhard, 1988 : 250) การตกแต่งหน้าอาคารในภูเก็ตคงสื่อนัยความหมายนี้ด้วย หมายถึงการอวยพรให้ผู้อาศัยชนะอุปสรรคและสิ่งชั่วร้าย

ลวดลายผนังใต้หน้าต่างชั้นบนส่วนใหญ่เป็นลายประเภทพันธุ์พฤกษาเช่นเดียวกัน แต่มักจะวางจุดกึ่งกลางเป็นแกนกลมแล้วต่อไม้เลื้อยออกสองข้าง ไปตามแนวพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าของผนังใต้หน้าต่าง บางแห่งตกแต่งเป็นลายสัตว์ผสมใบพืช ดังเช่น อาคารถนนถลางทำให้หวนนึกถึงการตกแต่งตามโบสถ์คริสต์สมัยกลางที่ทำท่อน้ำเป็นรูปหัวสัตว์หรือการ์กอยล์ (Gargoyle) แต่หากในภูเก็ตนำมาประดับประดาเท่านั้น โดยเสริมใบไม้ขดออก 2 ข้าง ตามรสนิยมสมัยวิกตอเรียน นับเป็นตัวอย่างอาคารที่สะท้อนถึงแนวคิดแบบสรรผสานโดยแท้ นอกจากนี้ผนังใต้หน้าต่างบางแห่งก็ทำอย่างระเบียงที่ประดับด้วยลูกกรงแต่หากเป็นลูกกรงทึบ ราวกับว่าประยุกต์ฝาผนังกับระเบียงไว้ด้วยกัน ลักษณะนี้บางทีอาจเป็นระเบียงมาก่อน เมื่อขยายห้องจึงเลื่อนฝาผนังกั้นห้องมาไว้ที่ระเบียง

ลวดลายใต้หน้าต่างชั้นบนบางหลังทำอย่างตุ๊กตาจีน ตัวอย่างเช่น อาคารริมถนนถลาง การทำตุ๊กตาประดับมักพบอยู่ตามศาสนสถาน เช่น ศาลเจ้า หรือวัดจีน ที่อยู่ตามบ้านเรือนมีอยู่บ้าง แต่เป็นคนละชนิดกับตุ๊กตาตามศาสนสถาน เท่าที่สังเกตตุ๊กตาประดับตามบ้านไม่ปรากฏจำพวกเทพเจ้าโป๊ยเซียน ฮกลกซิ่ว สอดคล้องกับความคิดเห็นของคุณวรพจน์ อัครอารีย์, (2547 : สัมภาษณ์) ที่กล่าวว่า ลวดลายในภูเก็ตจะเลี่ยงรูปเคารพหรือเทพเจ้ามาประดับโดยตรง แต่จะสื่อทางอ้อมโดยใช้ลายดอกไม้ ใบไม้ แจกัน หรือรูปสัตว์ต่างๆ แทน ตุ๊กตาตกแต่งหน้าตึกแถวริมถนนถลางสันนิษฐานได้หลายกรณี อาจเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตทั่วไป มีตุ๊กตาปูนปั้นประกอบดูเหมือนเป็นสามัญชนมากกว่าเป็นเทพเจ้า ตุ๊กตานั่งบัลลังก์กึ่งกลางสิ่งก่อสร้างหลังใหญ่อาจสื่อถึงฮ่องเต้ โดยสังเกตเสาที่มีมังกรพันเสา มีหลังคาซ้อน และบริวารด้านข้าง ส่วนอาคารริมสุดอาจสื่อถึงศาลเจ้า มีเทพประทับอยู่ โดยสังเกตจากรูปทรงอาคารที่คล้ายศาลเจ้าจีนทางตอนใต้ นอกจากนี้มีซุ้มประตูเมืองและตุ๊กตายืนเป็นยาม อีกกรณีหนึ่งตุ๊กตา 4 รูป อาจหมายถึงตัวละครเอกในวรรณกรรมไซอิ๋วคือพระถังซำจั๋ง เห้งเจีย ตือโป๊ยก่าย และซัวเจ๋ง เพราะเหตุว่ามีรูปสวัสติกะ รูปปะรำ รูปเจดีย์จีนอันเป็นเครื่องหมายในพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานปรากฏอยู่ด้วย แต่โดยทั่วไปละครจากวรรณกรรมจีนที่นิยมในภูเก็ต มีอยู่ 3 เรื่อง คือ สามก๊ก ชิยิ่งกุ๋ย และอองสิน อองสินนี้หมายถึงบุคคลที่ถูกประทานให้เป็นเทพ (เฉ่งเลิศกิจสมบูรณ์, 2547 : สัมภาษณ์) อีกตัวอย่างหนึ่งอยู่หน้าอาคารริมถนนถลางเช่นกัน เป็นตุ๊กตา 2 ตัวแต่งตัวคล้ายนักรบ ใส่เสื้อเกราะ แต่ยากที่จะระบุว่าเป็นตัวละครสามก๊กหรืออื่นใด เนื่องจากรูปปั้นไม่มีรายละเอียดเพียงพอ และถูกฝนกัดกร่อนบ้าง ส่วนใหญ่จึงเป็นของเติมแต่งตามจินตนาการของช่างเฉพาะคนมากกว่าจะผูกเป็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

บริเวณหน้าจั่วของบ้านเดี่ยวเป็นอีกจุดหนึ่งที่ใช้ตกแต่ง เนื่องจากจั่ววางอยู่กึ่งกลางตามแบบบ้านพัลลาเดียนของชาวตะวันตก หน้าจั่วจึงเป็นจุดเด่นที่สุดของบ้าน การตกแต่งบริเวณนี้ช่วยให้บ้านดูสง่ากว่าที่ใด และถือเป็นจุดตกแต่งที่สูงที่สุดของบ้าน ลายตกแต่งที่พบมากที่สุดคือ ลายพันธุ์พฤกษา ที่เป็นเช่นนี้เพราะการประดิษฐ์ลายเถาก้านใบ ช่วยให้ไหลเลื้อยไปมาภายในกรอบสาม

เหลี่ยมได้ง่าย รองลงมาคือลายช่อระย้าหรือลายเฟื่องอุบะที่หย่อนลงมา ลวดลายเหล่านี้จะตกแต่งผูกลายโยกย้ายอย่างอิสระ และจัดองค์ประกอบให้เข้ากับสามเหลี่ยมได้ง่าย บางครั้งผสมเข้ากับสิ่งมงคลอื่นๆ ลายมงคลสำคัญมักตั้งอยู่ตอนบนของหน้าจั่ว ดังเช่น ลายกักบนจั่วอาคารหมายเลข 103 ลายซี่วบนจั่วอาคารหมายเลข 105 ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ (2546 : สัมภาษณ์) ที่ว่าลายตกแต่งในภูเก็ตสิ่งมงคลมักไว้ที่สูง นอกจากนี้ยังมีหน้าจั่วของอาคารเก่าโรงเรียนภูเก็ตไทยหัว ริมถนนกระบี่ (ปัจจุบันยกฐานะเป็นพิพิธภัณฑ์ภูเก็ตไทยหัว) กลางจั่วเป็นอักษรย่อของโรงเรียน ขนาบข้างด้วยลายพฤกษา ตอนบนของหน้าจั่วเป็นลายค้างคาวกางปีกทาสีแดง ชาวจีนถือว่าค้างคาวเป็นสัตว์นำโชค ค้างคาวออกเสียงสำเนียงจีนเป็นฮก จึงเหมาเอาค้างคาวเป็นสัตว์นำมาซึ่งความโชคดีมีสุขด้วย จะสังเกตเห็นว่า สิ่งใดก็ตามหากมีชื่อพ้องกับความเป็นมงคล ก็แปลได้ว่าเป็นสิ่งมงคล สอดคล้องกับความเห็นของประธานกรรมการภูเก็ตไทยหัวที่กล่าวว่า ค้างคาวสีแดงนี้คนจีนเรียกหงเปี้ยนฟู่ เปี้ยนฟู่ก็คือค้างคาว ความหมายของฟู่คือฮกหรือความโชคดี หงเปี้ยนฟู่จึงแปลได้ว่าความโชคดีอันยิ่งใหญ่ สมัยก่อนเมื่อนักเรียนเข้าแถวจะมองเห็นค้างคาวนี้ทุกวัน ค้างคาวกางปีกจึงเปรียบเสมือนนักเรียนที่ต้องกางตำราอ่านหนังสือ ถ้ามีความรู้แตกฉานก็จะทำให้โชคดี (รายงานโครงการอบรมแนวทางการอนุรักษ์อาคารบริเวณย่านการค้าเมืองเก่าภูเก็ต, 2544 :) บนยอดจั่วหลังคาโรงเรียนภูเก็ตไทยหัวหลังเก่า ยังตกแต่งด้วยเสาชะโดงสูง ซึ่งเสาแบบนี้ไม่ปรากฏในวัฒนธรรมจีนมาก่อน แต่เป็นวัฒนธรรมการตกแต่งเครื่องยอดแบบตะวันตก ที่เรียกว่า "ฟินียล-(Finial)" ซึ่งนิยมอยู่ในสมัยวิกตอเรียน การตกแต่งเครื่องยอดนี้ยังพบที่อาคารอีกหลังหนึ่งริมถนนเจ้าฟ้า แต่หากหลังนี้ทำหน้าบันคดโค้งแบบสถาปัตยกรรมบาโรก จึงนับว่ารูปแบบการตกแต่งหน้าอาคารในภูเก็ตมีความหลากหลายอย่างยิ่ง จึงเหมาะที่จะเรียกว่า "รูปแบบสรรผสาน (Eclectic Style)" มากกว่าเจาะจงรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดโดยเฉพาะ

สำหรับลายกัก (บางครั้งเรียกลายสานไส้ไก่จีน หรือลายเชือกสาน) ซึ่งมีอยู่ตอนบนสุดของจั่วบ้านเดี่ยวดังกล่าว ถือเป็นสัญลักษณ์มงคลทางพุทธศาสนา มีความหมายถึงความยืนยาวเช่นเดียวกับเชือกสานที่ต่อเนื่องกันอย่างไม่สิ้นสุด จึงน่าสังเกตว่า ลายที่มงคลยิ่งจะวางอยู่ตำแหน่งสูงสุดด้วย ลวดลายที่อยู่ชั้นล่าง แม้มีลายมงคลบ้างแต่น้อยกว่าชั้นบน ปัจจุบันตึกแถวชิโน-ปอร์ตุกีสส่วนใหญ่ชั้นล่างถูกรื้อถอน หรือเปลี่ยนเป็นฝาเฟี้ยมเหล็ก จึงศึกษาได้น้อย ลวดลายชั้นล่างที่ยังเหลืออยู่ส่วนใหญ่อยู่บริเวณเหนือโค้งทางเข้าด้านหน้า บานประตู หรือช่องแสง

ลวดลายที่พบมากบริเวณหัวหน้าต่างชั้นบนและชั้นล่าง คือลายฉลุพันธุ์พฤกษาก้านเลื้อยและแบบรัศมี มีมากที่จัดแกนกลมอยู่กึ่งกลางและกระจายกิ่งก้านออกรอบๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะง่ายต่อการจัดระเบียบ และการออกแบบลวดลาย เพียงรักษาความสมดุลด้านซ้ายขวาทั้งนั้น สำหรับแบบรัศมี (หรือพัด) นิยมใช้กับหัวหน้าต่างชั้นบนทรงครึ่งวงกลมและเสี้ยววงกลม เพียงใช้ไม้ตีคิ้วเป็น

เส้นรัศมีจึงดูเหมาะสมกับรูปทรง ราวกับว่ามีดวงไฟส่องแสงรัศมีอยู่เหนือหน้าต่าง บางแบบคลี่คลายมาจากกาบหอย ลักษณะนี้รับอิทธิพลจากยุโรป หากนับจำนวนช่องรัศมี ส่วนใหญ่อยู่ในราว 7-8 ช่อง จำนวนช่องนี้ยังอาจสื่อความหมายนัยมงคลด้วย โดยเฉพาะเลขแปด เป็นเลขมงคลทั้งในพุทธศาสนาและเต๋า นอกจากนี้ในภาษากวางตุ้ง แปดหมายถึงลาภลอย จึงถือเป็นตัวเลขพ้องคำมงคลด้วย ช่องแสงหัวหน้าต่างแบบเรขาคณิตที่พบอีกลักษณะหนึ่งคือ การตีคิ้วไม้เป็นลายเรขาคณิตพื้นๆ แบบนี้สร้างสรรค์ขึ้นภายหลัง เพราะรับอิทธิพลจากศิลปะอาร์ต เดคโคของตะวันตก การตกแต่งอาคารในช่วงหลังนี้ (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20) บางครั้งผสมรูปแบบสมัยวิกตอเรียนที่อาจรวมถึงแบบนีโอ-คลาสสิก บาโรก หรือสมัยกลางเข้ากับศิลปะอาร์ต เดคโค นับเป็นปกติที่ร่องรอยแบบเดิมจะผสมเข้ากับแบบใหม่ โดยช่างนำมาผสมได้อย่างกลมกลืน เจ้าของบ้านก็ยินดีที่จะนำความทันสมัยของศิลปะขณะนั้นมาประดับตกแต่งบ้าน ดังนั้นหากสังเกตบ้านที่สร้างในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มักมีรูปแบบศิลปะอาร์ต เดคโคเข้ามาผสมไม่มากก็น้อย

ส่วนลวดลายช่องแสงเหนือหน้าต่างพบมากที่เป็นชนิดพันธุ์พฤกษาเช่นเดียวกัน มีก้านขดไหลเลื้อยอย่างอ่อนไหว ช่องแสงนี้แท้จริงเป็นช่องเปิดแสงเข้าสู่ภายในอาคาร โดยเจ้าของบ้านปรับปรุงเสริมใส่ลวดลาย เพิ่มความสวยงามควบคู่กับการใช้สอย แต่น่าสังเกตว่า กรอบรอบนอกมักทำคดโค้งอย่างค้างคาวกางปีก ซึ่งทำขึ้นอย่างมุ่งมั่น เพราะหากเป็นสี่เหลี่ยมหรือวงกลมดูจะง่ายกว่า แต่ช่างยอมเพิ่มความลำบาก โดยดัดกรอบไม้ให้โค้งเว้า เสริมความมงคลให้ดูคล้ายค้างคาวกางปีกดังกล่าว ช่องแสงเหนือหน้าต่างลักษณะนี้พบอยู่มากตามหน้าอาคารในภูเก็ต ปีนัง ตลอดถึงสิงคโปร์

อาคารชิโน-ปอร์ตุกีสในภูเก็ตมีเพียงส่วนน้อยที่คงประตูและหน้าต่างแบบเดิม หน้าต่างและบานประตูเหล่านี้มักแกะสลักลวดลายอย่างสวยงาม ที่เป็นเช่นนี้เพราะถือว่า หน้าบ้านเป็นส่วนสำคัญที่สุด แขกไปใครมาสิ่งที่จะมองเห็นเป็นครั้งแรกก็คือหน้าบ้าน โดยเฉพาะอาคารประเภทตึกแถว ไม่มีส่วนใดแล้วที่จะอวดสายตาเท่ากับหน้าบ้าน การตกแต่งหน้าบ้านจึงเน้นมาก สังเกตได้จากบานประตู บานประตูที่พบมากคือ การตกแต่งที่มีแถวลูกกรงไม้และการตกแต่งที่มีรูปวงรี การตกแต่งที่มีรูปวงรีเลียนแบบจากกระจกคันฉ่อง เพราะกระจกโบราณนำมาใช้แก้เคล็ดอย่างหนึ่งคือ การป้องกันสิ่งชั่วร้าย หรือสะท้อนสิ่งอัปมงคลออกไป แต่หากวงรีที่ปรากฏมีน้อยที่เป็นกระจกเงาจริง ส่วนมากใช้บานไม้หรือกระจกฝ้าวงรีแทน ส่วนบานลูกกรงไม้คงเลียนแบบลูกกรงจริงๆ จากการที่บ้านชาวจีนแต่เดิมนิยมติดลูกกรงกั้นหน้าต่าง หากบานประตูที่ภูเก็ตเป็นเชิงตกแต่งมากกว่า เพื่อให้สัมพันธ์กับลวดลายส่วนอื่นๆ ลวดลายบานประตูนี้มักทำทั้งหน้าประตูและหลังประตู หากเปิดบานประตูก็จะเห็นลายด้านหลังด้วย ลายด้านหน้าและด้านหลังสอดคล้องกัน บางครั้งฉลุลายตรงกัน แต่หากมองอีกด้านหนึ่งจะเปลี่ยนไปเล็กน้อย ราวกับว่ามีลายซ้ำกัน และเห็นลายอยู่ในสภาวะสมดุล ลวดลายเสริมความงามด้วยการลงสี สีที่พบมากคือสีแดง และสีทอง เพราะสีเหล่านี้เป็นสีมงคล

ลักษณะเช่นนี้แสดงถึงการเน้นหน้าบ้าน การรักษาสภาวะแกนสมดุลตามรูปแบบบ้านจีนดั้งเดิม และการเสริมสิริมงคล เพราะสมาชิกครอบครัวจะต้องผ่านหน้าบ้านก่อนเข้าบ้านเสมอ บานประตูที่แกะสลักลวดลายไม่ว่าจะเป็นแจกัน หนังสือ ท้อ ล้วนเป็นเครื่องเสริมความมงคลให้แก่สมาชิกในบ้านและผู้พบเห็น เป็นการอวยพรให้ครอบครัวอยู่ดีเป็นสุขนั่นเอง สอดคล้องกับความเห็นของวรพจน์ อัครอารีย์ (2547 : สัมภาษณ์) ช่างแกะสลักท้องถิ่นที่ว่า ลวดลายแกะสลักบานประตูมักมีความหมายถึงฮก ลก ซิ่ว แต่ชาวจีนในภูเก็ตจะหลีกเลี่ยงการใช้รูปเทพเจ้าดังกล่าว มาใช้สัญลักษณ์มงคลต่างๆ แทน เช่น ผลส้มซึ่งมีสีทองหมายถึงฮก ดอกเบญจมาศซึ่งมีกลีบมากก็คือลก หมายถึงให้มีลูกหลานมากๆ ผลท้อก็คือซิ่วหมายถึงให้มีอายุยืนยาว ภาพโถแจกันที่ปักสิ่งมงคลต่างๆ เช่น ตำรา ขนนก หมายความว่า บ้านนี้มีความรู้ ทำงานได้เลื่อนยศฐาบรรดาศักดิ์ มีนกมีดอกไม้ก็หมายถึงความรื่นรมย์ มีก้อนหิน หมายถึงความมั่นคงถาวร นอกจากนี้ประสิทธิ์ ชิณการณ์ (2547 : สัมภาษณ์) ได้ให้ความเห็นว่า วงกลมที่อยู่หน้าบานประตูก็คือเหรียญหรืออีแป๊ะ ซึ่งหมายถึงให้บ้านนี้มีเงินทองมากๆ การผูกลายเช่นนี้แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของช่าง นอกจากความสวยงามของบ้านแล้ว เจ้าของบ้านก็จะได้รับพรตลอดเวลา

ลวดลายต่างๆ ทำขึ้นด้วยวิธีปั้นปูนและวิธีแกะสลัก ส่วนที่เป็นผนังปูนจะใช้วิธีปั้นปูนเพื่อให้ปูนเกาะติด ช่างปั้นในภูเก็ตหรือปีนังคงใช้สูตรปูนผสมแบบโบราณ คือปูนตำหรือปูนหมัก ผสมทรายและใยเพื่อให้เกิดการยึดเหนี่ยว แต่หากวิธีการปั้นนั้นเชื่อว่าในช่วงแรกๆ จะปั้นสดๆ เป็นตัวๆ เพราะหากสังเกตลวดลายอย่างละเอียด จะพบข้อแตกต่างของลายแต่ละตัวด้วย ครั้นในช่วงหลังๆ มีการนำแม่พิมพ์มาใช้ ลวดลายประเภทนี้จะมีความคมชัดละเอียดกว่า สังเกตได้ที่อาคารหัวมุมถนนเยาวราชตัดถนนดีบุก ซึ่งถือว่าเป็นจุดที่มีลวดลายมากที่สุดและชัดเจนที่สุด อาคารหลังนี้มักเป็นที่นิยมถ่ายรูปของนักท่องเที่ยวด้วย ส่วนการแกะสลักนั้นส่วนใหญ่จะเป็นบานประตู ช่องแสงหรือช่องระบายอากาศที่ต้องการความโปร่งแสงลมพัดผ่านได้ แทนที่จะกั้นลูกกรงธรรมดาก็ใช้วิธีฉลุลวดลายพันธุ์พฤกษาแทน เพิ่มคุณค่าให้กับช่องแสงมากยิ่งขึ้น ลวดลายเหล่านี้มักทำไหลเลื้อยดูเป็นธรรมชาติ มีเพียงบางหลังเช่นแถบถนนดีบุก ที่ดูแข็งกระด้างบ้างเพราะเป็นของซ่อมใหม่ แสดงถึงฝีมือช่างจีนโบราณที่ละเอียดอ่อน มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นศิลปินอยู่ในตัว ใช่ว่าใครจะแกะสลักให้เพริศพริ้วได้ง่ายๆ ที่เห็นได้ชัดคืองานแกะสลักบานประตูรูปดอกไม้ ใบไม้ ที่ดูเป็นธรรมชาติมาก (โดยเฉพาะส่วนที่ 1 และ 3 ของบานประตู) ในอดีตคงมีเครื่องมือเท่าที่จำเป็นจำพวกสิ่ว มีการขัดเงาด้วยกระดาษทราย ไม่แตกต่างจากปัจจุบันมาก แต่สิ่งที่ช่างสมัยใหม่ทำได้ยากคือ ความลึกซึ้งกินใจในความสวยงาม ความมีชีวิตชีวาของธรรมชาติ ที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ออกมาเป็นงานศิลปะ ซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะตัว กล่าวกันว่า ในบรรดาชาวจีนอพยพที่มาอยู่ปีนังมีไม่น้อยที่เป็นช่างฝีมือแกะสลักที่ฝังจิตวิญญาณของความเป็นศิลปินอย่างแท้จริง ฝีมือเหล่านี้มักถ่ายทอดกันในหมู่

ชาวจีน บานประตูแกะสลักที่สวยงามในภูเก็ต หากเป็นของเก่าเป็นฝีมือช่างปีนังทั้งสิ้น ปัจจุบันแม้ปีนังยังมีช่างฝีมือแกะสลักอยู่มาก แต่ทำในเชิงธุรกิจพาณิชย์ที่เน้นปริมาณมากกว่า

7.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

7.3.1 ข้อเสนอแนะการทำวิจัยต่อไป

1 ควรขยายการศึกษาลวดลายตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุกีสให้ครอบคลุมทั่วภูมิภาคภาคใต้ ก่อนที่จะชำรุดหรือเสียหาย เพราะนอกจากภูเก็ตแล้วยังมีที่พังงา ตะกั่วป่า สตูล หาดใหญ่ สงขลา เป็นต้น

2 ควรมีการศึกษาลวดลายตกแต่งภายใน และเครื่องใช้ไม้สอยในอาคารด้วย เนื่องจากสิ่งเหล่านี้อยู่ใกล้ชิดกับผู้อาศัยมากที่สุด การศึกษาจะทำให้ทราบถึงการสืบสานรสนิยมทางศิลปะของชาวจีน ตลอดจนถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับหลักภูมิพยากรณ์ (ฮวงจุ้ย)

3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในเชิงลึก เกี่ยวกับลวดลายตกแต่งหน้าอาคารในภูเก็ตกับปีนัง เนื่องจากอาคารในปีนังเป็นต้นแบบ เพื่อให้ทราบถึงความเหมือน ความแตกต่างในรสนิยมทางศิลปะ ความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรมจีน ระหว่างชาวจีนในมาเลเซียกับชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งอาจถูกกลืนโดยท้องถิ่นนั้นแล้ว

7.3.2 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1 หน่วยงานท้องถิ่นหรือสถาบันการศึกษา ควรส่งเสริมอบรมและฝึกฝนงานปูนปั้นและแกะสลักไม้ตามแบบโบราณ ให้กับคนรุ่นใหม่ๆ เพื่อรักษาแบบแผนการตกแต่งลวดลายไม่ให้สูญหายไป โดยสอดแทรกค่านิยมความรักท้องถิ่น ความงามทางศิลปะ นอกเหนือจากความรู้ทางช่างปูนหรือช่างแกะ ช่างซ่อมแซมลวดลายตกแต่งที่ดีควรมีทั้งฝีมือและจิตวิญญาณทางศิลป์ นอกจากนี้ควรอบรมให้ความรู้แก่เจ้าของอาคารในด้านการดูแลรักษา วิธีการซ่อมแซมลวดลายที่ถูกต้อง

2 เทศบาลหรือหน่วยงานท้องถิ่น ที่รับผิดชอบงานด้านอนุรักษ์ ควรจัดทำต้นแบบลวดลายตกแต่งไว้หลายๆ แบบ เพื่อเอื้ออำนวยให้เจ้าของบ้านนำไปปรับใช้กับอาคาร ที่จะซ่อมแซมหรือสร้างใหม่ หากขาดมาตรฐานก็อาจทำให้ออกแบบลวดลายอย่างพิศดาร เสียแบบแผนประเพณีที่รักษามายาวนาน

3 ปัจจุบันลวดลายตกแต่งของอาคารบางหลังถูกปิดบังด้วยป้ายโฆษณา สูญเสียความงามของหน้าอาคารที่ควรจะอวดสายตาต่อผู้ผ่านไปมา จึงควรขอความร่วมมือไม่ให้ปิดบังลวดลายอันมีค่าเหล่านี้ นอกจากนี้เสาและสายไฟที่พาดผ่านก็ได้สร้างปัญหาเช่นเดียวกัน ควรหามาตราการป้องกัน เพื่อภูมิทัศน์ความเป็นเมืองเก่า และเมืองท่องเที่ยวของภูเก็ต